

Kaai Groot Handelsdok, Brugge: Resultaten archeologische prospectie zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek)

Opdrachtgever: Havenbestuur – MBZ nv
Isabellalaan, 8380 Brugge

Uitvoerder: AardeWerk (Raakvlak Archeologisch Onderzoek)
Komvest 45
8000 Brugge
T +32 [0]50 44 50 41
E dieter.verwerft@brugge

© AardeWerk (Raakvlak Archeologisch Onderzoek), maart 2017

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van AardeWerk (Raakvlak Archeologisch Onderzoek).

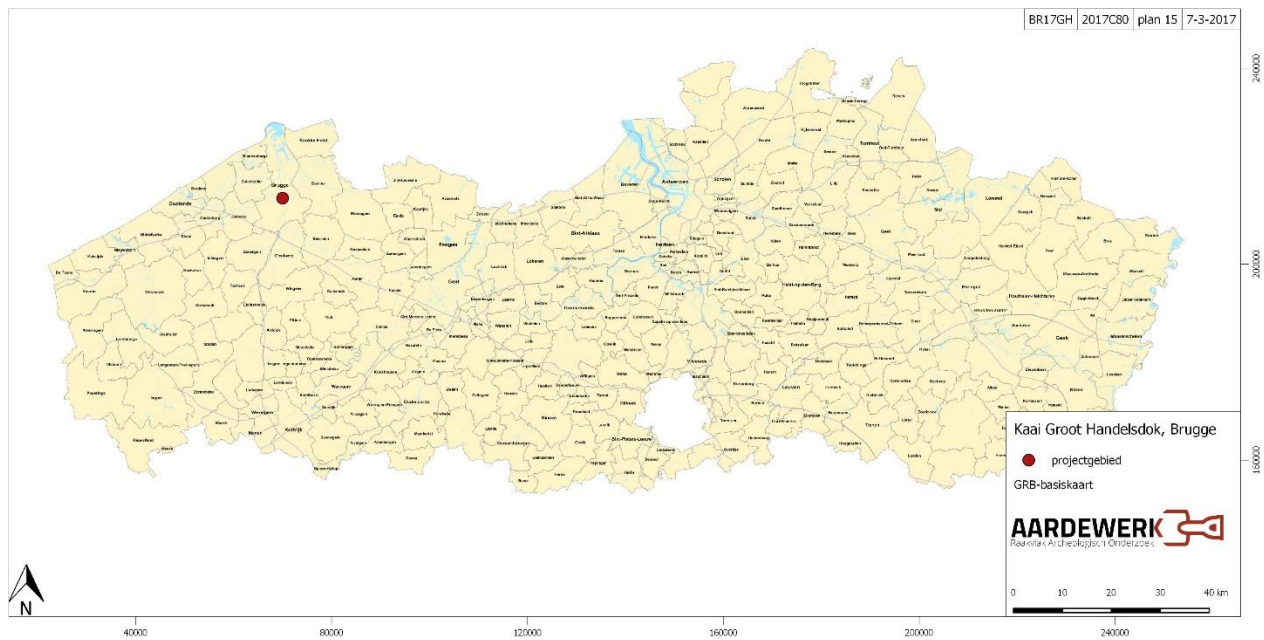
Inhoud

Deel 1: Bureauonderzoek

1	Administratieve gegevens	6
2	Inleiding	7
3	Onderzoeksopdracht	9
3.1	Vraagstelling	9
3.2	Werkwijze	9
4	Assessmentrapport	10
4.1	Bodemkundige situering.....	10
4.2	Historische situering van de streek	11
4.3	Archeologische voorkennis.....	15
5	Besluit.....	17

Deel 2: Algemeen besluit

6	Synthese.....	18
7	Afweging noodzaak verder onderzoek	18
7.1	Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek	18
7.2	Samenvatting gericht op een niet-gespecialiseerd publiek	19
8	Bibliografie.....	19
9	Bijlagen.....	20

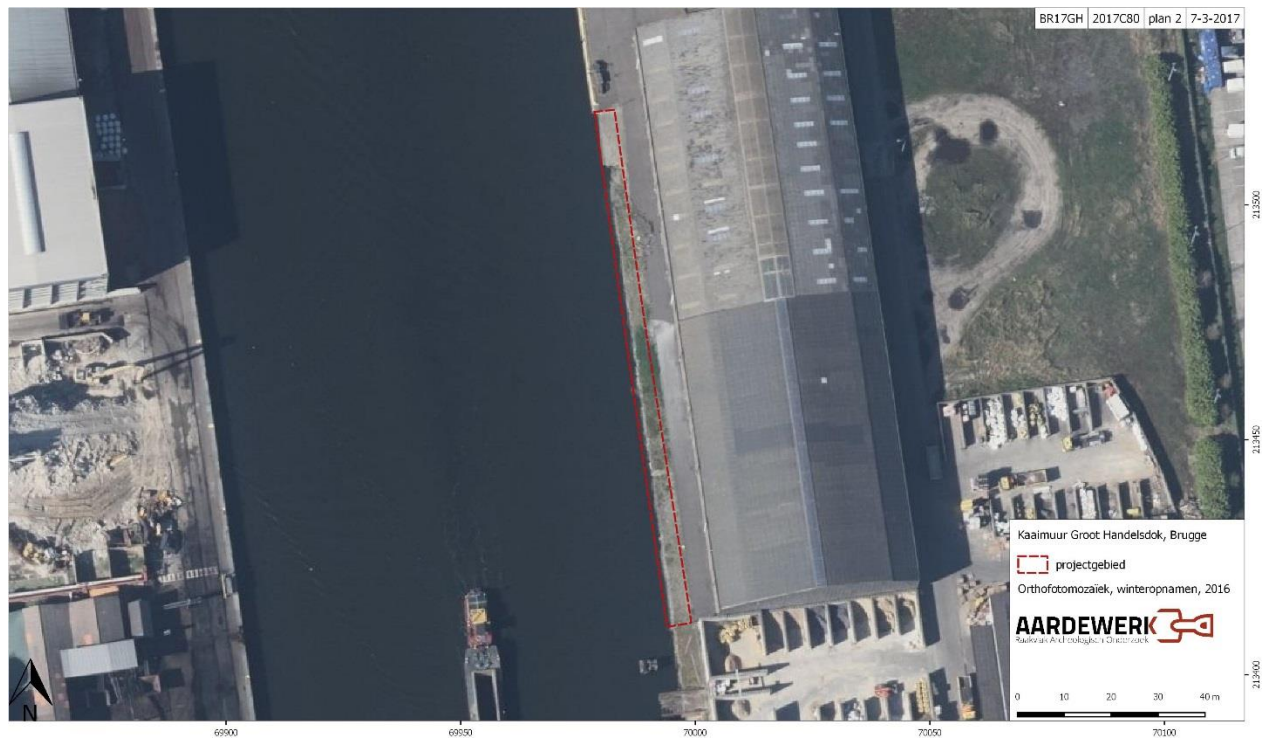
Figuur 1: Situering van het projectgebied (AGIV)

Figuur 2: Het onderzoeksgebied op de topografische kaart: 1/10 000 (AGIV)

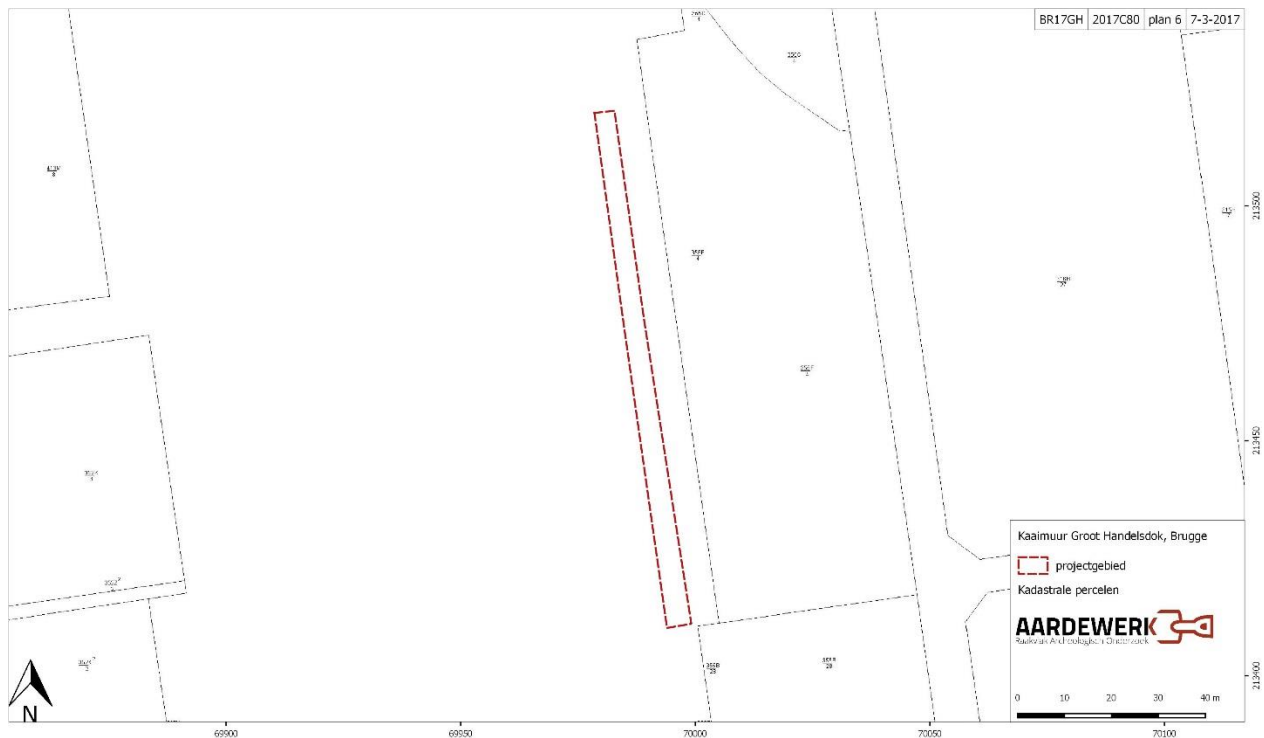
Figuur 3: Het onderzoeksgebied op het Grootchalig Referentiebestand (AGIV)

Figuur 4: Het onderzoeksgebied op de orthofoto uit 2016 (AGIV)

Figuur 5: Het onderzoeksgebied op de orthofoto uit 2016 (uitgezoomd) (AGIV)

Figuur 6: Het onderzoeksgebied op de kadasterkaart (cadgisweb)

Deel 1: Bureauonderzoek

1 Administratieve gegevens

Kaai Groot Handelsdok, Brugge

Projectcode bureauonderzoek:	2017C80
Naam aanvrager:	Dieter Verwerft
Erkennings nummer:	OE/ERK/Archeoloog/2016/00103
Naam site:	Kaai Groot Handelsdok, Brugge BR17GH

Opdrachtgever: Havenbestuur -MBZ nv, Isabellelaan 1, 8380 Brugge, BE0205.097.392

Uitvoerder: AardeWerk, Raakvlak Archeologisch Onderzoek

Auteurs: Dieter Verwerft, Frederik Roelens en Jari Hinsch Mikkelsen

Bewaring en beheer van de geregistreerde data, vondsten en stalen: Onroerend Erfgoeddepot De Pakhuizen (Raakvlak), Komvest 45, 8000 Brugge

Locatie/vindplaats: Britse Kaai, 8000 Brugge

Bounding box: 69982.75 m – 213520.28 m; 69999.16 m – 213411.09 m; 69993.98 m – 213410.13 m; 69978.46 m – 213519.79 m

Naam site: Kaai Groot Handelsdok, Brugge; afkorting: BR17GH

Kadaster: Brugge, afdeling 7, sectie I, geen perceelsnummers

Relevante termen thesauri Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek

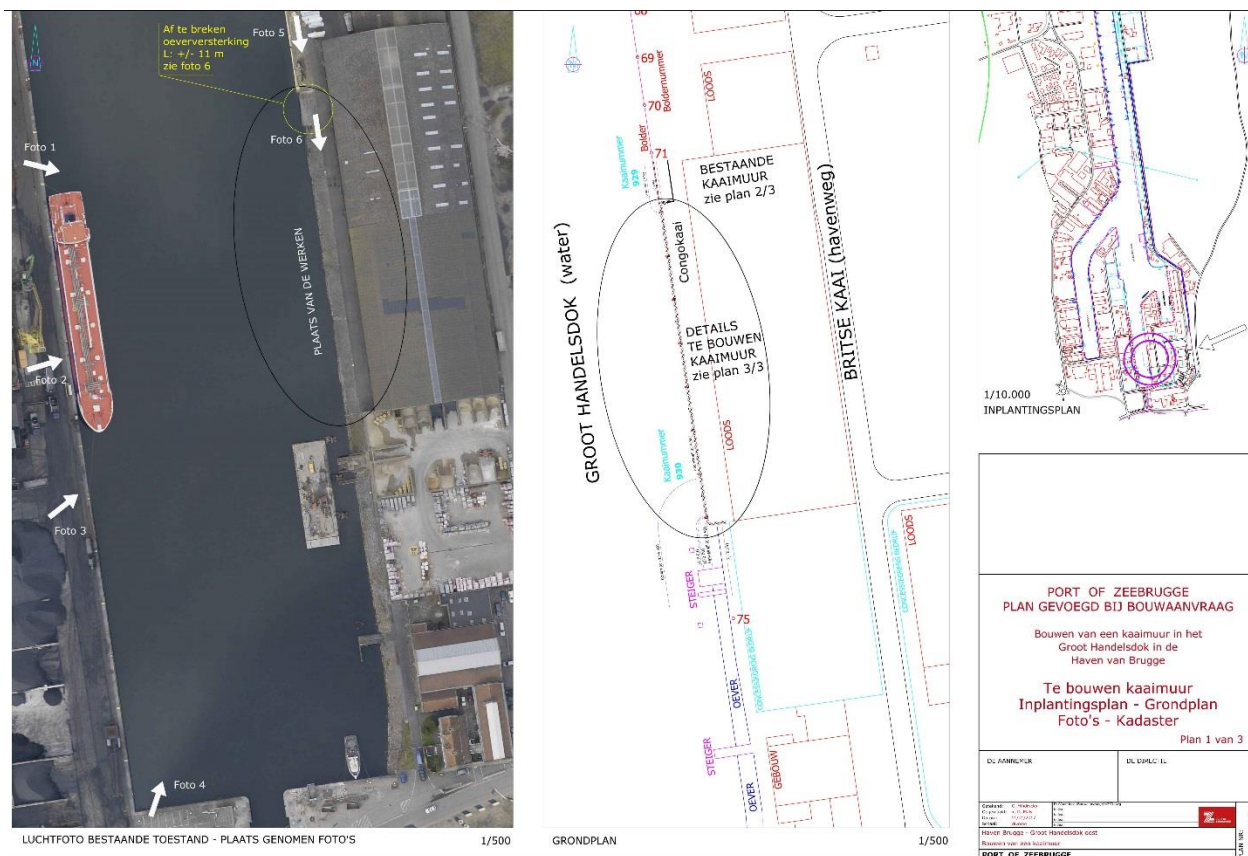
Periode: maart 2017

Archeologische verwachting: geen archeologische verwachting

Aanleiding van het onderzoek: bouw nieuwe kaaimuur

2 Inleiding

Het Havenbestuur Zeebrugge (MBZ nv) plant de bouw van een nieuwe kaaimuur langs het Groot Handelsdok in de binnenhaven van Brugge. Langs de oostelijke zijde van het dok is 110 m nieuwe kaaimuur voorzien in het verlengde van de bestaande kaai. De geplande werfzone is ongeveer 1.100 m² groot. Om de mogelijke aantasting van het bodemarchief op deze terreinen in te schatten werkt het Havenbestuur samen met AardeWerk, Raakvlak Cel Onderzoek. Doel van de opdracht is het waarderen van het terrein aan de hand van een bureauonderzoek. Dit onderzoek resulteert in een archeologienota. Op basis van de verstoringsgeschiedenis wordt een nota met beperkte samenstelling geschreven.

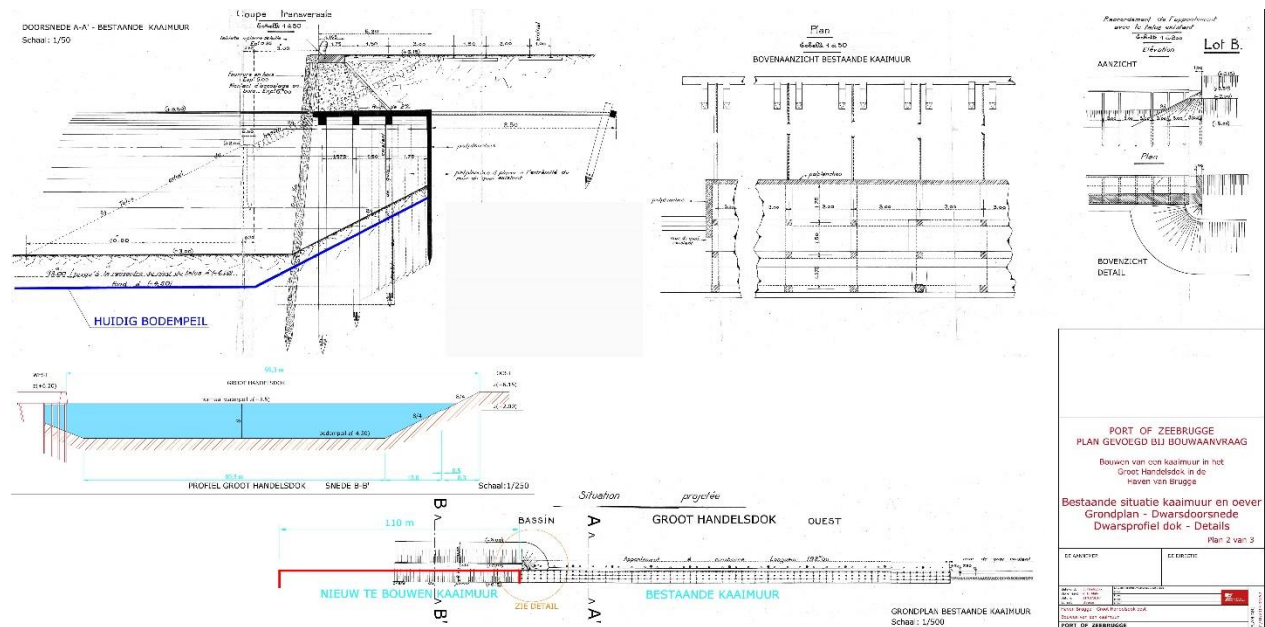

Figuur 7: Ontwerpplan voor de uitbreiding kaaimuur

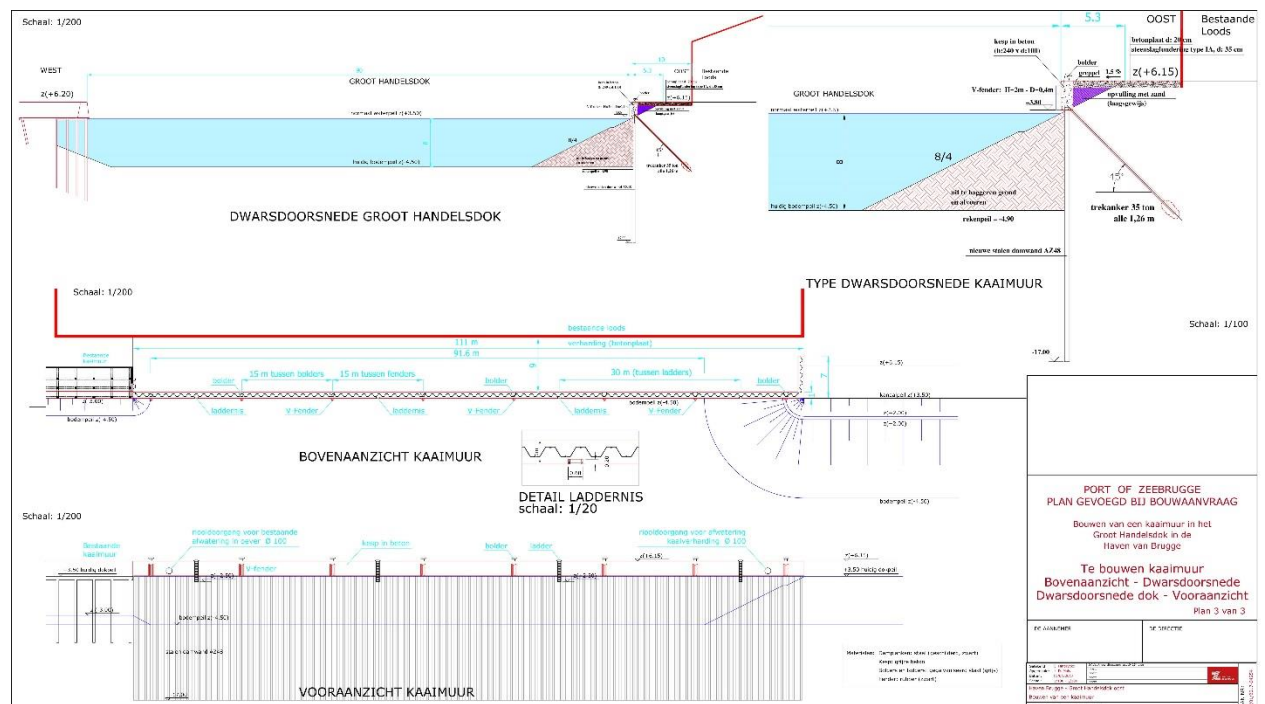
Het onderzoeksterrein ligt in de binnenhaven van Brugge. Het projectgebied ligt langs het Groot Handelsdok en tussen de Binnenweg, de Sluisstraat en de Britse Kaai.

Het perceel is groter dan 3000 m², en de effectieve ingreep in de bodem is groter dan 1000 m² waardoor de drempelwaarden opgenomen in het Onroerendergoeddecreet overschreden worden. Het gewestplan beschouwt het projectgebied als 'milieubelastende industrieën' (1002). Het projectgebied bevindt zich niet in een vastgestelde archeologische zone of een beschermde archeologische site. Een deel van het terrein ligt binnen een gebied waar geen archeologie verwacht wordt. Op deze basis wordt een archeologienota zonder ingreep in de bodem opgesteld.

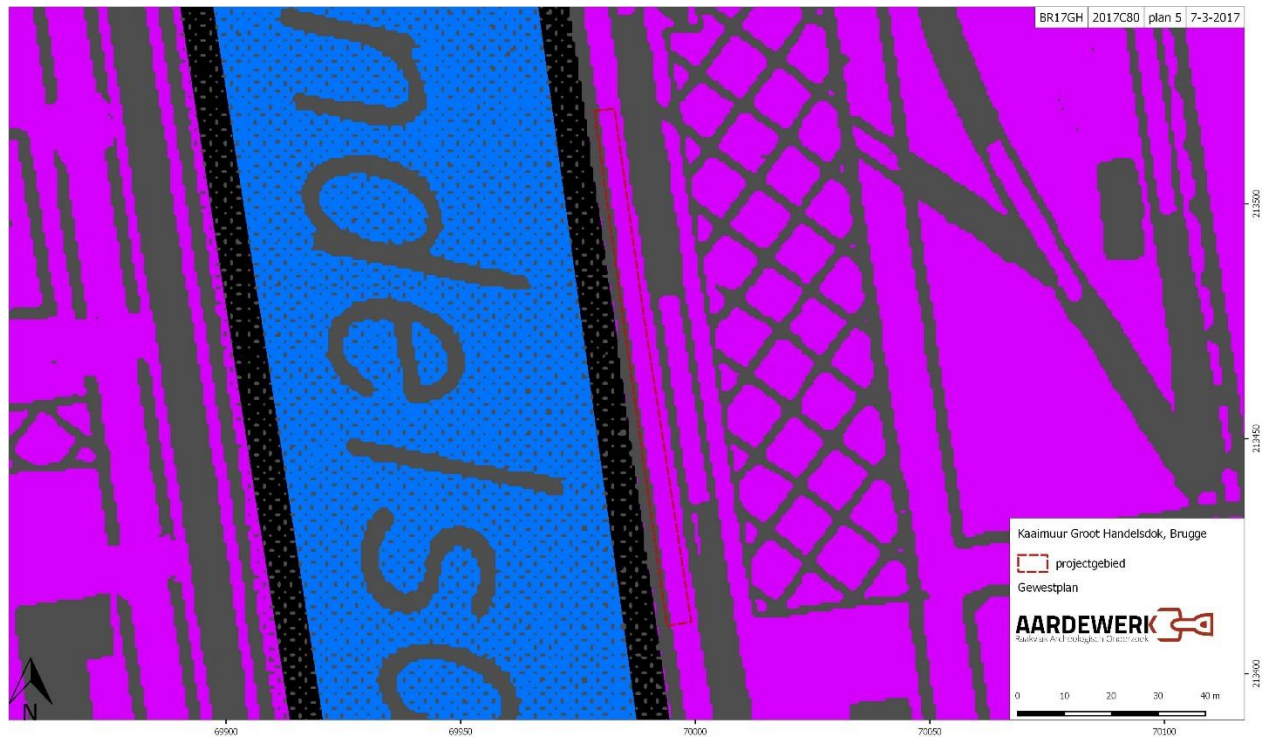
De bodemingreep beperkt zich tot de kaaimuur: een 17 m diepe damwand en trekankers in een hoek van 45°. Langs de kaaimuur wordt zand aangevuld en betonnen platen met steenslagfundering aangelegd met een maximum diepte van 40 cm.

Figuur 8: Dwarsdoorsnede van de bestaande kaaimuur

Figuur 9: Dwarsdoorsnede van de nieuwe kaaimuur

Figuur 10: Het onderzoeksgebied op het gewestplan (AGIV)

3 Onderzoeksopdracht

3.1 Vraagstelling

De voornaamste vraagstelling bij het ontwerp van de nieuwe loods: bestaat de kans dat de geplande bodemingreep archeologisch erfgoed beschadigt. Met andere woorden: is een archeologische opvolging (om dit erfgoed in kaart te brengen) noodzakelijk.

Volgende onderzoeksvragen staan hierbij centraal:

- Welke aanwijzingen bieden historische bronnen over het aanwezige archeologische erfgoed
- Wat is de landschapsgeschiedenis van het terrein
- Wat is de impact van de geplande werken op het mogelijk aanwezige archeologisch erfgoed

3.2 Werkwijze

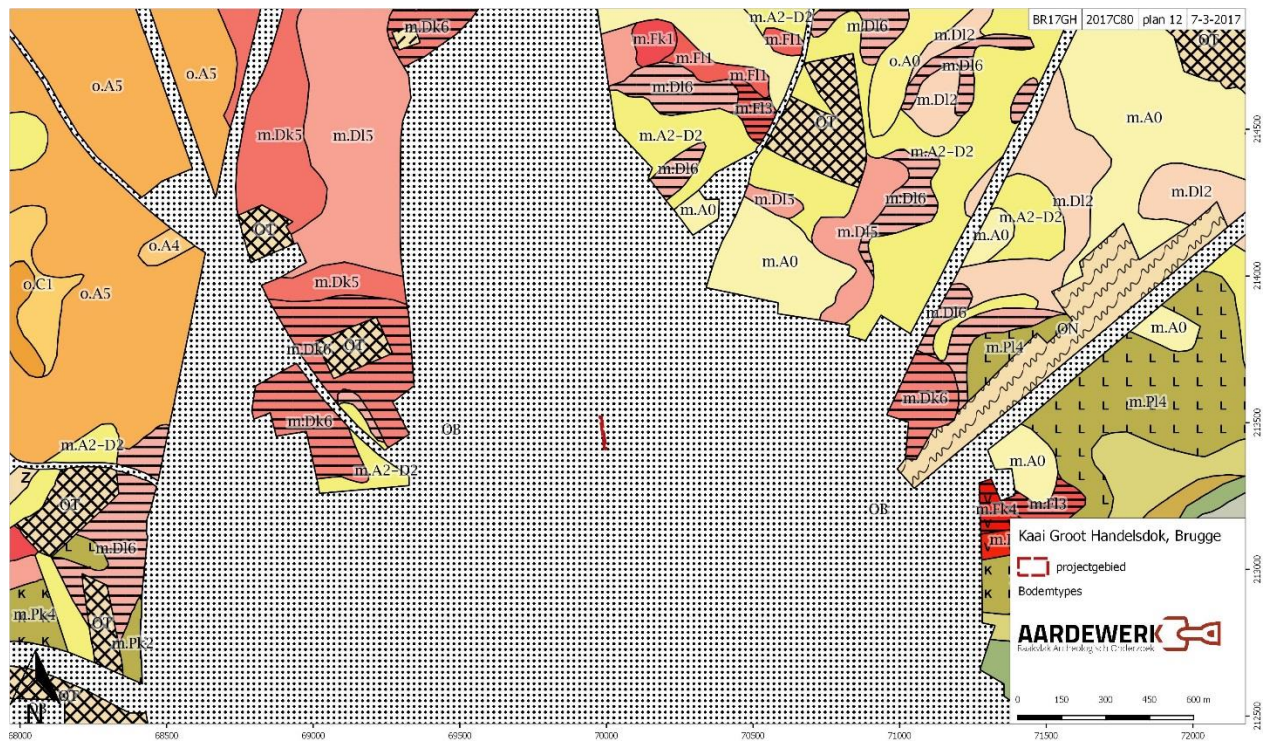
Het projectgebied ligt in een zone die gekenmerkt is door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht verleend aan de landschappelijk opbouw en het landgebruik in en rond het gebied. De aard van de werken is afgewogen tegenover de beschikbare kennis van het projectgebied op archeologisch, historisch en landschappelijk vlak.

Het kaartmateriaal wordt aangemaakt in een GIS-omgeving (Quantum GIS) en de lijsten zijn verwerkt met het Microsoft Office pakket. Het projectgebied wordt geprojecteerd ten opzichte van

verschillende kaartlagen. De aard- en bodemkundige gegevens zijn geraadpleegd via de Databank Ondergrond Vlaanderen (DOV). Historische kaarten zijn opgezocht via geopunt.be. Op basis van de Centraal Archeologische Inventaris (CAI) wordt het archeologisch kader geschetst.

De onderzoeksstrategie wijkt niet af van de Code Goede Praktijk.

Het plangebied bestaat momenteel uit een oever en betonplaten. Landschappelijke boringen of een veldprospectie zijn niet mogelijk.

Figuur 11: Het onderzoeksgebied op de tertiair geologische kaart (DOV)

4 Assessmentrapport

4.1 Bodemkundige situering

Het onderzoeksterrein ligt in de binnenhaven van Brugge. Door verschillende historische ingrepen is de landschappelijke informatie is zeer beperkt. Het onderzoeksterrein behoort tot de oostelijke kustpolders, net ten noorden van de grens met de zandstreek. Dit betreft relatief jonge bodems gevormd in de laatste 2000 jaar. De bodemkaart classificeert het projectgebied als 'antropogeen' (OB). Geologisch behoort de onderzoekslocatie tot de formatie van Aalter, meer bepaald het lid van Beernem (AaBe), bestaande uit grijsgroen, kleihoudend zand en kleilaagjes met zandsteen (veldsteen) die weinig kalkhoudend en glauconiet- en glimmerhoudend is.

Noch de quartair geologische kaart, noch de bodemkaart bieden informatie over de onderzoekslocatie. De hoogte van het projectgebied varieert tussen 3,4 en 6,2 m TAW II.

4.2 Historische situering van de streek

Het projectgebied ligt ten noorden van de stadskern van Brugge en ten noordoosten van de 17^e eeuwse handelskom, zoals zichtbaar op de kaart van **Fricx** (1712). Op de **Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden**, opgemaakt door de graaf van Ferraris (1770-1778), ligt het projectgebied binnen een gesloten landschap van met bomen en hagen omzoomde akkers. Het plangebied ligt langs een verdwenen straatje. Op de **Atlas der buurtwegen** (1841) wordt dit straatje aangeduid als 'Chemin n° 8'.

Figuur 12: Het projectgebied op de Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt door de graaf van Ferraris (1770-1778) (AGIV)

De geschiedenis van de huidige haven van Zeebrugge vangt aan in de 19e eeuw (portofzeebrugge.be). De publicatie '*D'une communication directe de Bruges à la mer*' in 1877 geschreven door waterbouwkundig ingenieur Auguste de Maere vormt de aanleiding voor de interesse in een nieuwe zeehaven. De Maere - schepen van Openbare Werken van de stad Gent - heeft met zijn brochure vooral de bedoeling zijn eigen stad opnieuw met de zee te verbinden, maar zijn project kent in Gent weinig bijval. Op de **kadasterkaart van Popp** (1842-1879) staat een niet uitgevoerd plan voor het Boudewijnkanaal en de binnenhaven afgebeeld.

Figuur 13: Het projectgebied op Atlas der Buurtwegen (1845-1854) (AGIV)

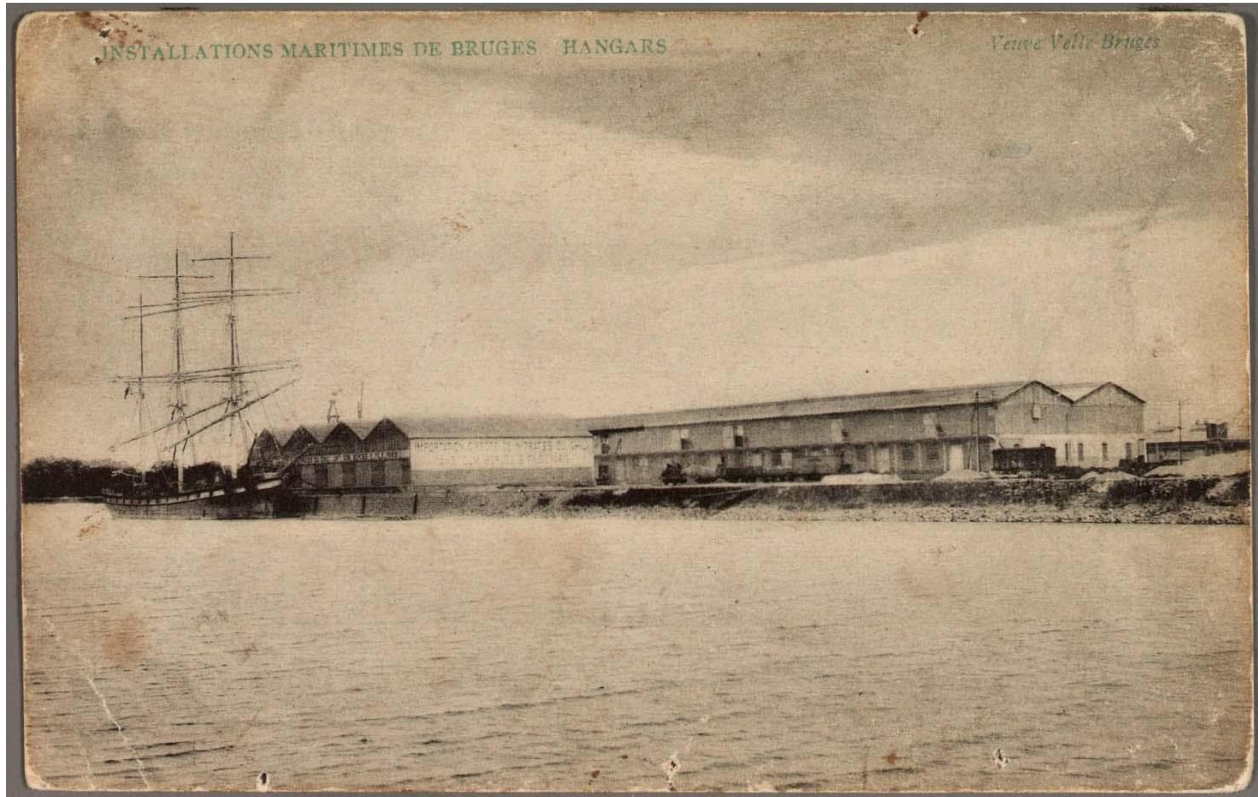
Figuur 14: Het projectgebied op de kadasterkaart van Popp (1842-1879) (AGIV)

In Brugge schaart iedereen zich echter achter het idee. Ook Koning Leopold II is een sterke voorstander van een nieuwe zeehaven op de kust. Op 1 juni 1894 wordt een overeenkomst afgesloten tussen de Belgische Staat, de Stad Brugge en de heren Louis Coiseau en Jean Cousin,

waarin de voorwaarden worden vastgelegd betreffende de bouw en de uitbating van de nieuwe haven. Deze zal uit 3 onderscheiden delen bestaan :

- een voorhaven aan de Belgische kust; deze plaats wordt 'Zeebrugge' genoemd, hetgeen betekent 'Brugge-aan-de-Zee';
- een zeekanaal vanaf de voorhaven naar Brugge
- een binnenhaven in Brugge zelf, gelegen ten noorden van de stad.

De uitvoering van de werken start vanaf 1896 en loopt tot 1905.

Figuur 15: Zicht op de binnenhaven in 1905. Rechts ligt de 'Cap Horn', deze driemaster is het eerste schip dat de nieuwe haven binnenvaart (erfgoedbrugge.be, FO/A05364,)

In de Eerste Wereldoorlog maken de Duitsers van Zeebrugge en Brugge de uitvalsbasis voor een gedeelte van hun vloot U-boten. In de haven van Brugge worden bunkers gebouwd ter bescherming van de duikboten en de havendam wordt verdedigd met zware artillerie. Na de eerste Wereldoorlog is de haven een puinhoop. Pas in 1920 kan de haven opnieuw schepen ontvangen. In de tweede helft van de jaren dertig komen in Zeebrugge nog een bunkerstation, een melasseterminal, een brandstofterminal en een staalfabriek bij. Het zwaartepunt van de havenactiviteit wordt verschoven van de binnenhaven in Brugge naar de voorhaven op de kust.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog speelt Zeebrugge eerder een bescheiden rol. Net voor de komst van de Duitsers worden enkele schepen op strategische plaatsen afgezonken en de sluisdeuren opgeblazen. De Duitsers herstellen de schade en maakten van Zeebrugge een versterkte burcht die

ze opnemen in hun 'Atlantikwall'. Wanneer de bevrijding in zicht komt, worden de haveninstallaties systematisch vernietigd, behalve in Brugge waar ze op tegenstand van het verzet botsen. De haven is grotendeels verwoest en Zeebrugge is voor een tweede maal op rij aan een heropbouw toe.

Figuur 16: Duitse duikbotenschuilplaats in gewapend beton (erfgoebrugge.be, ZB/FO/322)

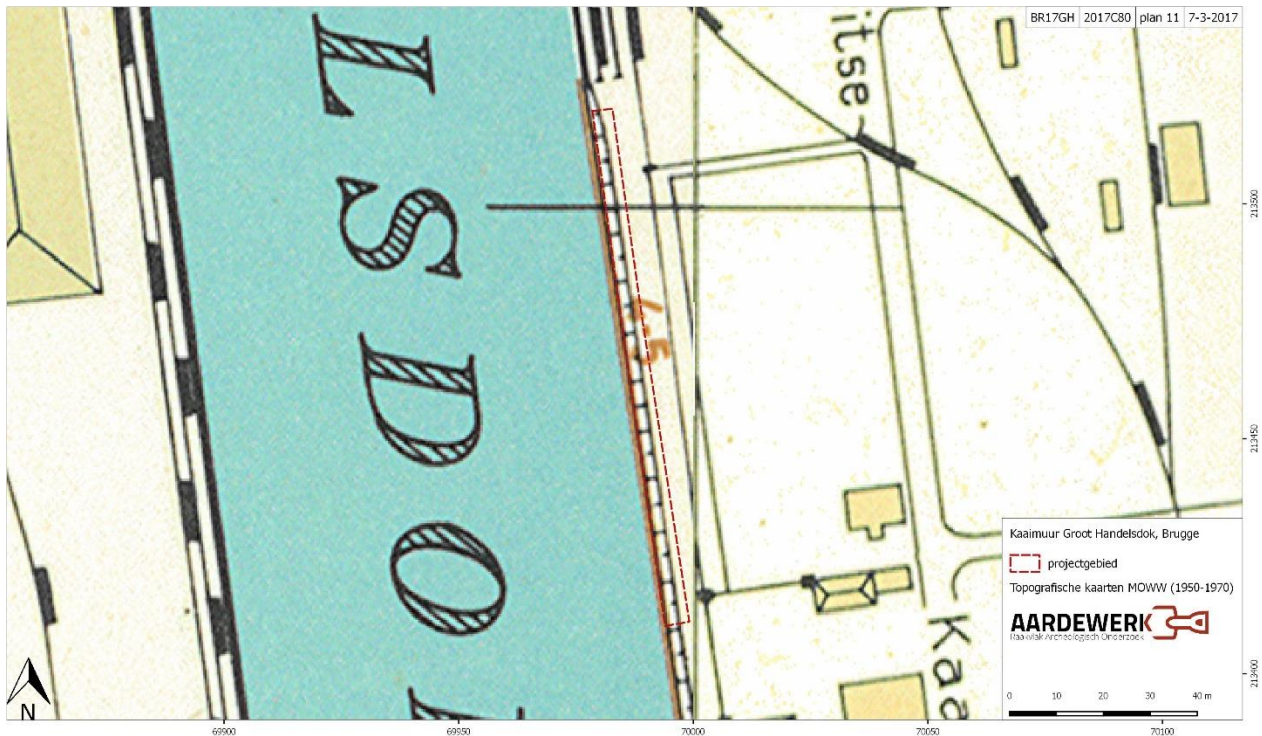
De evolutie van de maritieme sector in de tweede helft van de 20^e eeuw vraagt om ingrijpende aanpassingen van de haven. In 1970 wordt een raamcontract voor de grote uitbouw van Zeebrugge goedgekeurd. De werken voor de grote uitbouw worden uitgevoerd tussen 1972 en 1985 en omvatten de bouw van:

- de voorhaven: in zee gebouwd en beschermd door twee lange strekdammen van 4 km lang, zonder sluizen toegankelijk voor grote zeeschepen. Omwille van de directe toegang vanuit zee en de grote waterdiepte in de vaargeul en langs de kaaimuren (tot Z - 16 m), is de buitenhaven bijzonder geschikt voor het snelle container- en het roro-verkeer.
- de Pierre Vandammesluis (500 m lang, 57 m breed en met een nuttige waterdiepte tot 18,50 m); geeft toegang tot de achterhaven van Zeebrugge die uitgerust is met twee grote dokken

De nieuwe haven van Brugge-Zeebrugge wordt officieel geopend door Z.M. Koning Boudewijn I op 20 juli 1985.

De nieuwe Handelsdokken zijn zichtbaar op de historische kaarten en luchtfoto's vanaf de topografische kaart uitgegeven door het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw (1950-1970).

Op geen enkele historische kaart staat bewoning afgebeeld op de projectlocatie. De verstoringen door het uitbaggeren van de dokken, het aanleggen van de oeverwal en de verhardingen zijn overduidelijk.

Figuur 17: Het projectgebied op de topografische kaart uit 1950-1970 (AGIV)

4.3 Archeologische voorkennis

In het projectgebied is nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. De historische ingrepen op het terrein zijn zeer verregaand: het uitbaggeren van de dokken en het verharderen van de kaai. De **Centrale Archeologische Inventaris** (CAI) vermeldt 2 locaties in de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksterrein. Ten zuiden van de huidige Handelskom ligt de archeologische site Fort Lapin (ID: 300456). Tijdens werkzaamheden en opgravingen in de 19e eeuw en de jaren '60 van de 20e eeuw is hier een haven uit de ijzertijd en de Romeinse periode opgegraven. De meest opmerkelijke vondst is een Romeinse boot die zowel op rivieren als de zee kan varen. Via een getijdengeul kon deze boot tussen de zee en de Romeinse nederzetting langs het Fort Lapin varen. Ten noorden situeert zich een verdwenen kasteelgoed en hofstede (ID: 300267).

De ingrijpende havenwerken weerspiegelen zich in het uitgebreid 'Gebied waar Geen Archeologie verwacht wordt' (GGA) in en rond de dokken. Een deel van de het projectgebied valt binnen dit GGA. De meest ingrijpende werken - de aanleg van de kaaimuur - vallen volledig binnen het GGA. Het

gedeelte van de werfzone dat buiten het GGA ligt, bestaat volledig uit opgespoten zand en betonplaten.

Figuur 18: Het projectgebied ten opzichte van het Gebied Geen Archeologie (AGIV en CAI)

Figuur 19: Het projectgebied op de Centraal Archeologische Inventaris (CAI en AGIV)

5 Besluit

Het bureauonderzoek wijst op de afwezigheid van archeologisch erfgoed. Het terrein ligt langs het Groot Handelsdok in de binnenhaven van Brugge. Door ingrijpende werken ligt het een deel van het terrein – waar de meest ingrijpende werken zich situeren - in een ‘Gebied waar Geen Archeologie verwacht wordt’. Historische informatie wijst niet op de aanwezigheid van een site. Het archeologisch bodemarchief wordt niet bedreigd.

Figuur 20: Zicht op het projectgebied

Deel 2: Algemeen besluit

6 Synthese

Aan de hand van de onderzoeksvragen kan een synthese gemaakt worden van de relatie tussen het projectgebied, het archeologische kader en de geplande bodemingreep.

Welke aanwijzingen bieden historische bronnen over het aanwezige archeologische erfgoed

Het terrein ligt langs het Groot Handelsdok in de binnenhaven van Brugge. Door ingrijpende werken ligt een deel van het terrein – waar de meest ingrijpende werken zich situeren - in een 'Gebied waar Geen Archeologie verwacht wordt'. Historische informatie wijst niet op de aanwezigheid van een site.

Wat is de landschapsgeschiedenis van het terrein

Informatie over de landschapsgeschiedenis van het terrein ontbreekt.

Wat is de impact van de geplande werken op het mogelijk aanwezige archeologisch erfgoed

De kans op aantasting van archeologisch erfgoed op het projectgebied is onbestaande. De grootschalige infrastructuurwerken hebben het archeologisch bodemarchief tot op grote diepte verstoord.

7 Afweging noodzaak verder onderzoek

Op basis van het bureauonderzoek is voldoende informatie verzameld over het projectgebied. Deze informatie wijst de op de afwezigheid van archeologisch erfgoed. De impact van de geplande bouwwerken is nihil. Vervolgonderzoek met andere onderzoeksmethodes biedt geen kans op kennisvermeerdering en is dus niet wenselijk.

7.1 Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek

Het Havenbestuur Zeebrugge (MBZ nv) plant de bouw van een nieuwe kaaimuur langs het Groot Handelsdok in de binnenhaven van Brugge. Langs de oostelijke zijde van het dok is 110 m nieuwe kaaimuur voorzien in het verlengde van de bestaande kaai. De geplande werfzone is ongeveer 1.100 m² groot. Om de mogelijke aantasting van het bodemarchief op deze terreinen in te schatten werkt het Havenbestuur samen met AardeWerk, Raakvlak Cel Onderzoek. Doel van de opdracht is het waarderen van het terrein aan de hand van een bureauonderzoek. Dit onderzoek resulteert in een archeologienota. Op basis van de verstoringsgeschiedenis wordt een nota met beperkte samenstelling geschreven. Het terrein ligt langs het Groot Handelsdok in de binnenhaven van Brugge. Door ingrijpende werken ligt een deel van het terrein – waar de meest ingrijpende werken zich situeren - in een 'Gebied waar Geen Archeologie verwacht wordt'. Historische informatie wijst niet op de aanwezigheid van een site. De kans op aantasting van archeologisch erfgoed op het projectgebied is onbestaande. De grootschalige infrastructuurwerken hebben het archeologisch bodemarchief tot op grote diepte verstoord. Deze informatie leidt tot de conclusie dat vervolgonderzoek niet noodzakelijk is.

7.2 Samenvatting gericht op een niet-gespecialiseerd publiek

Het Havenbestuur Zeebrugge (MBZ nv) plant de bouw van een nieuwe kaaimuur langs het Groot Handelsdok in de binnenhaven van Brugge. Langs de oostelijke zijde van het dok is 110 m nieuwe kaaimuur voorzien in het verlengde van de bestaande kaai. De geplande werfzone is ongeveer 1.100 m² groot. Uit een onderzoek van historische kaarten blijkt dat de deze plaats sterk verstoord is door de infrastructuurwerken in functie van de binnenhaven van Brugge. Dit leidt tot de conclusie dat vervolgonderzoek niet wenselijk is.

8 Bibliografie

Bodemverkenner: <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>

Cadgisweb: http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE

Centrale Archeologische Inventaris: <https://cai.onroenderfgoed.be/>

Erfgoedbrugge: <https://erfgoedbrugge.be/>

Geopunt: <http://www.geopunt.be/kaart>

GISWest – Topografische kaarten: <http://www.giswest.be/topografische-kaarten-ngi>

Port of Zeebrugge: <http://www.portofzeebrugge.be/nl/node/86>

9 Bijlagen

Bijlage 1: Het projectgebied op de kaart van Fricx (1712)

BR17GH/2017C80 plannenlijst					
ID	type	onderwerp	bron	aanmaak	datum
plan 1	situering projectgebied	GRB-basiskaart	AGIV	digitaal	7/03/2017
plan 2	situering projectgebied	orthofoto 2016	AGIV	digitaal	7/03/2017
plan 3	situering projectgebied	orthofoto 2016 (uitgezoomd)	AGIV	digitaal	7/03/2017
plan 4	situering projectgebied	topografische kaart	AGIV	digitaal	7/03/2017
plan 5	situering projectgebied	gewestplan	AGIV	digitaal	7/03/2017
plan 6	situering projectgebied	kadaster	CADGISWEB	digitaal	7/03/2017
plan 7	historische kaart	fricx	AGIV	digitaal	7/03/2017
plan 8	historische kaart	Kabinetskaart Ferraris	AGIV	digitaal	7/03/2017
plan 9	historische kaart	Atlas der Buurtwegen	AGIV	digitaal	7/03/2017
plan 10	historische kaart	Popp	AGIV	digitaal	7/03/2017
plan 11	historische kaart	MOWW 1950	AGIV	digitaal	7/03/2017
plan 12	landschappelijke kaart	bodemkaart	DOV	digitaal	7/03/2017
plan 13	overzichtsplan	centraal archeologische inventaris	AGIV en CAI	digitaal	7/03/2017
plan 14	situering projectgebied	centraal archeologische inventaris (uitgezoomd)	AGIV en CAI	digitaal	7/03/2017
plan 15	situering projectgebied	GRB-basiskaart (Vlaanderen)	AGIV	digitaal	7/03/2017

Bijlage 2: Plannenlijst